

1988-ban a készenlétbe helyezett vízágyúval még több százan „biztosították” az ünnepséget

Szegedi március 15-e a Kádár-korszakban

A Kádár-korszakot búcsúztató 1988-as március 15-e az utolsó, még megtorolt ellenzéki ünnepség volt. Szegeden több százan „biztosították” a rendezvényt. Az állambiztonsági szolgálat, a rendőrség, az Ifjú Gárda és az önkéntes rendőrök mellett készenléti szolgálatot látott el a munkásőrség, a tiszthelyettesképző iskola, és kilátásba helyezték a Néphadsereg egy zászlóaljának bevetését. A koordinációs törzs operatív parancsnokságát a Klauzál téri Démász-székházban helyezték el, melynek parancsnoka köteles volt együttműködni a helyszínen lévő párt- és KISZ-vezetőkkel – írja lapunknak készített cikkében Révész Béla, a Szegedi Tudományegyetem politológiai tanszékének tanára.

A hetvenes évektől új területen látta a megyei állambiztonsági szolgálat az ellenséges propaganda-szervek tevékenységének, az „ideológiai diverziónak” hatását erősödni: „a korábbi éveknél (ti. 1972 előtt) erőteljesebben jelentkeztek az ifjúság egy szűkebb rétegénél a nacionalista jellegű tendenciák.

1972: Himnusz, Szózat, Kossuth-nóta

(...) A nacionalizmus feléledésének egyik megnyilvánulását tapasztaltuk 1972. március 15-e megünneplése alkalmából. Az ünnepséget egyesek ellenzéki demonstrációra használták fel. Például a tanárképző főiskola hallgatói az előző évhez viszonyítva lényegesen nagyobb számban (600 fő) vettek részt Szegeden, a Kosuth-szobornál rendezett koszorúzáson, mely szervezethez is feltételez. A további ellenséges tevékenység felderítésére és megakadályozására összpontosított a belső elhárítás: „gyors feldolgozó munkával, megfelelő operatív bizonyítékok birtokában kombinált intézkedéseket tettünk az ügyekben, vagy jelzésekből érintett fiatalok ellenséges személyekről való leválasztására, főleg nevelő jellegű beszélgetéseket folytattunk velük.” Mindezek ellenére a „nacionalista jellegű tendenciák” a későbbiekben tovább erősödtek. (És nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy 1972-ben történt Budapesten is az első jelentősebb március 15-i demonstráció, ahogyan a BRFK jelentette: a rendezvények – a korábbi évek szörvénys megnyilvánulásai szemben – szervezettek voltak.)

Maradva a szegedi március 15-i demonstrációk történeténél, a következők évből az alábbiakról tesz említést a Belügyminisztérium III. főcsoportfőnöke: „Szegeden a koszorúzási ünnepségek végzetével kb. 250-300 fiatal, többségben egyetemi hallgató a Kossuth-szobortól a Múzeum elé vonult, ahol a Himnusz, a Szózatot, a Kossuth nótát kórusban énekelte és a Nemzeti Dalt szavalta.”

A Politikai Bizottság számára készült belügyminisztériumi feljegyzés pedig országos tapasztalatként állapította meg: „A márciusi ’külön ünneplést’, különösképpen a rendbontókat az ifjúság nagyobb része elítéli, vagy hajlamos elítélni. Kérdés azonban, hogy sikerül-e a fiatalok körében tovább erősíteni a rendbontók leleplezésének a folyamatát, s ezáltal hatásukat visszaszorítani és elszigetelni őket.”

1986: Ellenzéki góccok a Sárkányban, a Békében

Az említett belügyi szándék szemléltetést nem valósult meg. 1986-ban – a korábbi évek eseményei nyomán – a Csongrád megyei III/III-as osztálynak már általánosnak mondott tapasztalata, hogy „a belső ellenség által befolyásolt fiatalok a hivatalos március 15-i események megzavarására törekednek és politikailag káros cselekmények elkövetésétől sem riadnak vissza. (...) A rendezvények zavartalanosságának biztosítása mindenfajta ellenséges tevékenység időben történő megelőzése, megakadályozása, felderítése operatív intézkedések megtételét teszik szükségessé”. A sokoldalú operatív terv talán legeredetibb, és mára csak némi nosztalgiával olvasható része az egyéb intézkedések című fejezet 9. pontjában található: „A koszorúzási ünnepségek befejezése után záróráig fokozott ellenőrzés alá kell vonni a szórakozóhelyeket, különösen a Sárkány Éttermet, Béke Bisztrót és Egyetem Éttermet!” Budapesten ugyanekkor tört ki a Lánchídi csata. Este a rendőrség lezárta a hidat a tüntető fiatalok előtt, akik a várba akarnak vonulni. A rendőrség bekerítette a tüntetőket, gumibotokkal támadtak rájuk, több személyt előállítottak. Számos fiatal ellen szabálysértési, illetve iskolai-egyetemi fegyelmi eljárást indítottak.

A Kádár-korszakot búcsúztató 1988-as március 15-e az utolsó, még megtorolt ellenzéki ünnepség volt. A rendőrség a nemzeti

ünnep reggelén ismét „preventív” őrizetbe vett ismert ellenzéki személyiségeket. Mintegy 15 ezren tüntettek Budapesten. Tamás Gáspár Miklós a Kosuth-szobor talapzatán Kádár János távozását követeli, az őrizetbe vett Demszky Gábor beszédét a Batthyány-örökmécsesnél Hodosán Róza olvasta fel. Azt már a szegedi jelentésekből lehet tudni (amelyet természetesen továbbítottak a BM ügyeleti osztályára is), hogy a pesti reggeli gyorsra mintegy 100-120 fiatal szállt fel, kokárdáikat látva a szolgálat azt sejtette, hogy az ottani rendezvényekre utaznak.

1988: Államvédelmi hatóság, Ifjú Gárda

A szegedi intézkedési terv is a megelőzés jegyében készült, mivel „egyértelműen nem zárható ki, hogy ellenséges, ellenzéki elemek az ünnepségre egybegyűltek körében a nehezedő életkörülmények miatti elégedetlenséget kihasználva államellenes hangulatot igyekeznek kelteni.” Fokozott ellenőrzés alá vonták a külföldi nyilatkozatokban szereplő, társadalomra veszélyes elemeket (az „F”- [Figyelő-] dossziéval rendelkezőket), a volt politikai elítélteket, akik ellenséges röplapszórás, falra írás, államellenes izgatásért voltak már elítélve és „aktivizálódásuk várható”. Az állambiztonsági szolgálatról harminc, a bűnügyi szolgálatról pedig negyvenhárman vettek részt az operatív biztosításban, míg a nyílt rendőri biztosítást százhatvan fős közbiztonsági és közlekedési beosztott, hatvanhat önkéntes rendőr, továbbá hetvenhét Ifjú Gárdista látta el. Készenléti szolgálatba helyezték a kiskunhalasi 6. határőr kerület-parancsnokság egyik századát, hogy riadó esetén hatvan perc menetidő után Szegedre érkezessen. Emellett készenléti szolgálatot látott el a munkásőrség megyei parancsnoksága, százharminc fős századdal a Szegedi Tiszthelyettes-képző Iskola, de kilátásba helyezték a Néphadsereg egy zászlóaljának igénybe vételét is karhatalmi feladatok végrehajtására. Ráadásul egy perc alatt elhagyhatta a tűzoltóság megyei parancsnokságát az a vízágyúval felszerelt tűzoltókocsi, amely hateraz liter vízzel volt „felügyelve”. A koordinációs törzs operatív parancsnokságát a Klauzál téri Démász-székházban helyezték el, melynek parancs-

1588. 03. 16.

Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság
S z e g e d

Szám: /1988.

"Szigorúan titkos!"
.....ss. példány

INTÉZKEDÉSI TERV

A március 15-ei ünnepség sorozat rendőri biztosítására

As 1948-49-es magyar szabadságharc 40. évfordulóján meggyán városában és több községében emlékünnepségre, koszorúzásra kerül sor.

A rendezvények zavartalanossága érdekében a nyílt és operatív rendőri erők - helyi tervek alapján - biztosítják a közrend, közbiztonság fenntartását.

Egyértelműen nem zárható ki, hogy ellenséges, ellenzéki elemek az ünnepségre egybegyűltek körében a nehezedő életkörülmények miatti elégedetlenséget kihasználva államellenes hangulatot igyekeznek kelteni. Az esetleges rendbontások megakadályozása érdekében a biztosításon túlmondon készenléti és tartalék szolgálatot képezünk.

A rendezvényeken elsősorban a fiatalabb korosztály megjelenése várható. Esetleges sajátosságuk révén érzelmileg könnyen befolyásolhatók, az ilyen összetételű tömeg szélsőséges magatartást tanúsíthat.

I.

Az esetleges rendbontások megakadályozása érdekében működési területünkön az alábbi erőket vethetjük be.

- 1./ Az operatív biztosítás érdekében az állambiztonsági szervtől 30-an, a bűnügyi szolgálattól 43-an teljesítanak szolgálatot a kapitányági biztosítási tervekben meghatározottak alapján.**
- 2./ A nyílt rendőri biztosításokat 118 közbiztonsági és közlekedési beosztott, 66 önkéntes rendőr és 77 ifjú gárdista hajtja végre.**

1988-ban még ilyen intézkedési terv készült

noka köteles volt együttműködni a helyszínen lévő párt- és KISZ-vezetőkkel. Minden rendkívüli eseményről, ellenséges cselekményről a BM csoportfőnökségen túl természetesen a megyei pártbiztosítást első titkárral is tájékoztatni kellett. A nagy készülődés ellenére a szolgálat kerülni akarta a túlbiztosítás látszatát, ezért felhívták a figyelmet

arra, hogy a szolgálatban lévő rendőrök ne csoportosuljanak az utcán, és kerüljék a konfliktushelyzeteket, engedni kell a „spontán koszorúzást” és karhatalmi jellegű beavatkozást csakis a megyei főkapitány engedélyezhetett.

A nyílt állomány előírt öltözéke – olvasható még a Parancsgyűjtemény irataiban – bőrkö-

peny, fésűs zubbony, pantalló, félcipő, fehér ing és zsinóros tányérsapka volt. Nagyjából így volt ez egy évvel később is. Azzal az apró különbséggel, hogy ekkor a hivatalos öltözkézhöz engedélyezték a nemzetiszínű kokárda viselését is. De ekkor már 1989-et írtunk.

RÉVÉSZ BÉLA
Szinte hihetetlen, hogy

Parancsgyűjtemény, BM-utasítás, F-dossziés személyek

Amikor ez év elején a Nemzetbiztonsági Hivatalból az 1980 és 1990 között keletkezett titkosszolgálati dokumentumok is átkerültek az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárába, kiderült, hogy a történeti levéltárban feltehető összes iratok túlnyomó része – 80 százaléka – a megfigyeltekre vonatkozik, és ennek mintegy a tizede – 8 százalék – az, ami az ügynökökre. Az iratok maradék 12 százaléka pedig az állambiztonsági szolgálatok működéséről szól.

Az állambiztonsági szervek tevékenységének titkos természete magának a struktúrának a konspiratív szabályozásából ered. Irattári szempontjából ennek legfontosabb forrása a Belügyminisztérium zártan kezelt Parancsgyűjteménye volt.

Intézménykutatási szempontból a Parancsgyűjtemény azért kiemelkedő jelentőségű iratállomány, mivel ez a Belügyminisztérium szervezetére és működésére vonatkozó parancsok, utasítások, intézkedések, ügyrendek és szabályzatok nyilvántartására szolgál. E forrásértékű anyagok a Központi Irattárban 1947-től állnak rendelkezésre, de az 1980 után keletkezett iratok kutatása egy BM-utasítás értelmében egyelőre korlátozott, minősítésük felülvizsgálata folyamatosan történik.

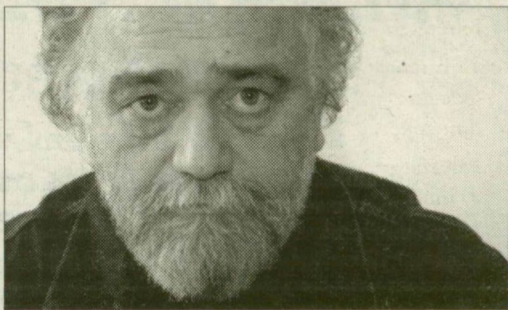
A Parancsgyűjtemény politikailag és személyileg kevésbé érzékeny jellegű lévén viszonylag intakt maradt. Ez a magyarázata, hogy ha például a Csongrád megyében vagy Szegeden folytatott állambiztonsági munka szervezeti, működési hely-

zetének változásaira keresünk anyagokat, az alapvető dokumentumok nagyrészt megtalálhatók a BM földszinti trezorjában.

A Kádár-korszakban a megyei rendőr-főkapitányságok állambiztonsági szervei a BM III. Főcsoportfőnöksége irányításával folytatták tevékenységüket. A helyi vezetők viszonylag kevés ügyben kaptak önállóságot, saját döntési jogkört. Ezek többnyire a politikailag kevésbé fajsúlyos helyi vagy regionális esetek voltak, mint a kémelhárítással kapcsolatos szűrő- és kutatómunka, az ifjúságvédelem, az államtitok-védelem, az izgatásos, röpcédula-terjesztési ügyek, a Figyelő, F-dossziés személyek ellenőrzése stb. A rendőr-főkapitányságok folyamatosan tájékoztatást adtak a területükön tapasztalt ellenséges tendenciákról és módszerekről, ellenőrzésüket követően pedig a BM Kollégiuma tárgyalta meg éves jelentésüket. A hetvenes évektől rendszeressé vált a minisztérium csoportfőnökségei (hírszerzési, kémelhárítási, belső reakció elhárítási, operatív-technikai) részéről a megyék állambiztonsági szervei egy-egy osztályának ellenőrzése, majd az erről szóló jelentéseknek az adott csoportfőnökség értekezletén történő megvitatása. A kapcsolat meghatározó eleme a korszak egészében az a követelmény volt, hogy területi szinten is a központi elvárásoknak megfelelően alakuljon a kül- és belpolitikai helyzet, a társadalom állapotának megítélése, valamint a párt és a kormány határozatainak értelmezése. Mindez az operatív tevékenység vonatkozásában az ellenségkép egységes szemléletének kialakítását igényelte. Nem véletlen,

hogy – egy jóval korábbi példával élve – amikor 1954 őszén a Csongrád megyei főosztály beszámolt a terület operatív helyzetéről, a Belügyminisztérium nehezítve állapította meg, hogy éppen az ellenséges kategóriák elleni harc legfontosabb pontjain mutatkoznak lényeges hiányosságok: „(...) A kémelhárítás vonalán nem folyik elég eredményes és következetes harc az imperialista hírszerzőszervek aknamunkája ellen, nincsenek felderítve és ügynökséggel biztosítva az imperialista hírszerzőszervek behatolási csatornái. Alacsony színvonalú az operatív munka az angol-amerikai operatív vegyesbázis vonalán. A jugoszláv határ menti községekben az osztály nem rendelkezik megfelelő számú hálózattal, melynek következtében nem tudják elfogni az átdobott UDB-ügynökök zömét. (...) A belső reakció elleni elhárítás vonalán az imperialisták belső ügynökségét képező bázisok nincsenek kellően feltérképezve és ügynökséggel kellően átfogva. Gyenge a trockisták, jobboldali szocdemek, a klérus és a szekták elleni hálózati operatív munka. Nincsenek hálózati ellenőrzés alá vonva a volt horthysta erőszakoskák azon tagjai, akik a jugoszláv határ mentén lévő községekben élnek, és bázisul szolgálnak a titóista hírszerzésnek. Nincsenek felderítve és ügynökséggel átfogva a belső reakció erőinek imperialista kapcsolata és külső bázisainak csatornái. A kulákság és a velük kapcsolatban álló belső reakció erőinek ellenséges tevékenysége nincs megfelelően felderítve és minőségi ügynökséggel biztosítva.”

Mindezekre tekintettel arra utasította a Belügy-

Révész Béla, a cikk szerzője Fotó: Schmidt Andrea

miniszter a megyei vezetést, hogy „állandóan és folyamatosan tanulmányozza a megye operatív helyzetét és az abban végbemenő változásokat, az ellenség elhelyezkedését, tevékenységének irányát, módszereibe beálló változásokat.”

Szembetűnő az ötvenes években, hogy a Jugoszláviával való viszony hektikus alakulásai folytán a szerb nemzetiségű csoport ellenséges minősítése is meglehetősen kiszámíthatatlanul változott a megyében. A Parancsgyűjtemény irataiból ugyanis kiderül, hogy nemcsak az 1954-es, de már az Államvédelmi Hatóság első évében, 1951-ben is hasonló okok miatt marasztalták el az ÁVH Csongrád megyei osztályának munkáját: „A Hatóság Vezetőjének 25. sz. parancsa értelmében az Osztály állítsa az operatív munkájának középpontjába a titóista hírszerzés elleni harcot!”

R. B.